

8.15. Calamiteitenplan viswater

Een standaard aanpak bij vissterfte bestaat niet. Per regio verschilt de werkwijze en komen verschillende instanties en organisaties in actie. Paraat staan wanneer vissen in nood zijn, is bij uitstek een terrein waarop betrokken partijen en beheerpartners een gezamenlijke aanpak kunnen ontwikkelen.

Meestal zijn het sportvissers of direct omwonenden die alarm slaan bij een calamiteit. Sportvissers signaleren vaak al een verdachte situatie of een (dreigende) vissterfte. Ze zijn immers vaak aan of op het water aanwezig en direct betrokken bij de visstand.

Een deel van de waterbeheerders heeft een alarmnummer dat 24 uur per dag kan worden gebeld om gesignaleerde waterkwaliteitsproblemen door te geven. Ook sommige hengelsportorganisaties hebben een speciale meldlijn. In veel gevallen treedt de waterbeheerder direct op om het probleem aan te pakken. De beheerder neemt na de melding poolshoogte, doet zuurstofmetingen en neemt watermonsters. Het waterschap neemt niet altijd op eigen houtje noodmaatregelen zoals beluchting en doorspoeling, maar speelt vaak wel een coördinerende rol.

In stedelijk gebied komen meldingen van vissterfte vaak binnen bij de gemeente. Sommige gemeenten nemen zelf actie, anderen verwijzen door naar andere instanties. De gemeente (gemeentewerken of reinigingsdienst) is verantwoordelijk voor de afvoer van dode vissen naar een destructiebedrijf, buiten

de bebouwde omgeving wordt dit vaak verzorgd door de waterbeheerder zelf. Een aantal gemeenten schakelt de dierenambulance in om levende vissen over te zetten of dode vissen af te voeren. De brandweer speelt vaak een in het oog springende rol om met blusmiddelen zuurstof in het water te brengen. In de praktijk komen vrijwilligers van hengelsportverenigingen vaak spontaan in actie om ademende vissen over te zetten naar ander water. Overigens is formeel alleen de eigenaar of de huurder van het visrecht gemachtigd dit te doen. Een aantal hengelsportorganisaties heeft een draaiboek op de plank liggen om zelf op te treden bij calamiteiten.

Draaiboek

Een draaiboek of noodplan werkt het meest efficiënt, als deze niet eenzijdig is opgesteld door één partij. Betrokkenen bij een vissterfte zijn bijvoorbeeld hengelsportverenigingen (visrechthebbende of gemachtigde), gemeentelijke diensten (beheerder van gemeentelijk water), waterschap (waterkwaliteits- en -kwantiteitsbeheerder), opsporingsambtenaren WVO, (milieu)politie, brandweer, dierenambulancedienst en GGD (volksgezondheid).

Een protocol kan globaal bestaan uit:

- Een belijst van meldnummers, contactpersonen en instanties die ingelicht dienen te worden.
- Een overzicht met bevoegdheden en afspraken: wie doet wat? Wie is verantwoordelijk voor welk water?
- Een overzicht van beschikbare hulpmiddelen.
- Een plattegrond met het lokale en regionale watersysteem + locaties van riooloverstorten en andere risicovolle locaties (industrie).
- Achtergrondinformatie over herkenning van vissterften, oorzaken en maatregelen.
- Afspraken over rapportage en informatievoorziening achteraf.

Noodmaatregelen

Welke maatregelen worden getroffen om vissen in nood te redden, hangt af van de oorzaak, de plaatselijke situatie en de mogelijkheden die ter beschikking staan. De onderstaande maatregelen (doorstroming, beluchting, vis overplaatsen) zijn vooral van toepassing op calamiteiten waarbij het zuurstofgehalte gevaarlijk is gedaald.

Doorspoelen

Een nog voortdurende lozing van verontreinigende stoffen dient zo mogelijk direct te worden stopgezet. Door bijvoorbeeld het zuurstofarme water te vermengen met water van elders, kunnen vissen weer van zuurstof worden voorzien. Natuurlijk moet het toegevoerde water zelf wel voldoende zuurstof bevatten. Een nadeel van doorspoelen is dat de verontreiniging zich over een grotere oppervlakte verspreidt. Verdunning of doorstroming met schoon water kan ook bij andersoortige verontreinigingen of afwijkingen in de waterkwaliteit worden toegepast (pH-

afwijking, toxische stoffen). Ook hier bestaat het risico dat vergiftigd water zich door het systeem verspreidt.

Beluchten

Indien doorstroming niet mogelijk of ongewenst is, dan kan lokaal beluchten bij zuurstofproblemen een remedie zijn. Veelal wordt de brandweer ingeschakeld, die water oppompt en bijvoorbeeld met een waterkanon verneveld als een fontein weer terugspuit. Het is een effectief middel, al zal vooral de bovenlaag van het water zuurstofrijker worden. Het opzuigen van water kan zorgen voor enige circulatie in het water, maar heeft als risico dat de bodembagger in beroering komt en zuurstofverbruikende processen op gang komen. Er zijn speciale beluchtingsapparaten, die in combinatie met generatoren luchtballen in het water blazen, bijvoorbeeld via een stelsel van geperforeerde buizen of drijvers.

Overzetten

Eventueel kunnen nog ademende vissen naar ander water worden overgebracht. Er kan een volgorde in het transport van soorten worden aangebracht, waarbij de meest kwetsbare soorten, zoals de roofvissen snoek, baars en snoekbaars voorrang krijgen boven brasems en blankvoorns.

Wanneer een calamiteit specifiek is voor één soort (bijvoorbeeld karper) moet eerst zekerheid worden gekregen over de oorzaak. Er zijn de afgelopen jaren regelmatig sterftes opgetreden waarbij alleen karper door een onbekende ziekte werd getroffen. Het

overzetten van mogelijk zieke dieren naar andere wateren kan in dit geval de problemen over een groter gebied verspreiden. Vanwege het gevaar van besmetting en met het oog op de volksgezondheid dienen dode vissen na een calamiteit (door het waterschap of de gemeente) te worden afgevoerd en vernietigd.

Bij wintersterfte

Naast de reeds genoemde maatregelen kan bij wintersterfte worden getracht om het ijs zoveel mogelijk vrij te houden van sneeuw. Daarbij kan verstoring door bijvoorbeeld schaatsers zoveel mogelijk worden beperkt, al zal dat geen populaire maatregel zijn. Het slaan en openhouden van wakken in combinatie met beluchting kan helpen om het zuurstofgehalte (plaatselijk) omhoog te brengen. Het zuurstofniveau kan echter weer dalen als teveel vissen en vogels zich verzamelen rond het wak.

Samen vissterfte voorkomen

Om niet bij herhaling 'verrast' te worden door een noodsituatie, zal uiteindelijk aandacht uit moeten gaan naar een structurele verbetering van het watermilieu en de preventie van vissterfte. Ook het duurzaam voorkomen van vissterfte is een zaak van goede afstemming en samenwerking tussen verschillende beheerpartners en andere betrokkenen.

Calamiteiten kunnen de directe aanleiding zijn om, in overleg tussen waterbeheerder, gemeente en visrechthebbende, knelpunten voor de waterkwaliteit aan te pakken. Gemeenten zijn als rioolbeheerder verplicht om

maatregelen te nemen op rioleringsgebied, zoals vervanging en renovatie van slechte riolering, aansluiten op de riolering van panden in het buitengebied en aanpak van de vuiluitwerp door overstorten.

Voor een riooloverstort is een lozingsvergunning nodig. Maar de waterbeheerder blijft hoe dan ook verantwoordelijk voor de kwaliteit van het oppervlaktewater. Gelukkig neemt het aantal lozingspunten de laatste jaren af. Een volledige sanering van de overstorten is praktisch niet haalbaar. Nog altijd negentig procent van alle rioolstelsels in Nederland is een gemengd riool.

Voor de visrechthebbende is het zaak de conditie van vissen in de gaten te houden en verslechtingen te signaleren. Een gezonde visstand kan periodiek verslechterende milieuomstandigheden beter aan dan een ongezonde, en is minder vatbaar voor ziekten. Dat betekent onder meer een verantwoord uitzetbeleid, vooral in kwetsbare wateren.

Uiteindelijk zijn structurele maatregelen nodig in de sfeer van inrichting en beheer. Ingrepen en voorzorgsmaatregelen die de visstand minder kwetsbaar maken of snel herstel mogelijk maken zijn onder meer:

- (Plaatselijk) baggeren en uitdiepen; de hoeveelheid organisch bodemmateriaal neemt af, en er ontstaat meer watervolume en diepte voor vissen, onder andere als winterhabitat.
- Voorkomen van invallen van vuil en blad van de oever; beplanting terug snoeien en zoveel mogelijk gevallen blad ruimen.
- Creëren van paaiplaatsen en zomerhabitat voor een evenwichtige visgemeenschap en een vlot herstel na sterfte.
- Zorgen voor een goede doorstroming (aankomst en afvoer) van schoon water.

Voor vissen is een situatie ideaal waarbij kleine wateren deel uitmaken van een groter stelsel van wateren, zodat uitwisseling mogelijk is. Belangrijk is ook dat bij iedere ingreep in en rond het water de consequenties voor vissen in ogenschouw worden genomen.